

ութիւնը, նա սկսեց ծիծաղել և

նաբաններն այդպիսի ժամանակ ցանկութիւն է յայտնել, որ այդ ուսումնաբաններում լուրջ ուղղորդութիւն դարձնուի պրոֆեսիոնալ կրթութեան վերայ, որպէս զի աւարտող աշակերտուհիներն ստիպուած չլինին միմիայն մանկավարժութեամբ պարապելու:

Ներկայումս Թիֆլիս ևն հաւաքուել Ընդերկովկասի արքունական պալատներէ կառավարիչները, որոնք պիտի մասնակցեն Կովկասում հարկատուութեան սխեման վերակազմելու նամար տեղի ունենալիք խորհրդակցութեանը:

Նոյեմբերի 7-ին Թիֆլիսում բացուեց դարձեալ մի նոր քաղաքային դպրոց: Գաղութը գտնուած է Ընդերկովկասի փողոցում (Կուկիս) Գաղութի բացման հանդէպին ներկայ էին, ի միջի այլոց, Կովկասի ուսումնաբանական շրջանի հոգաբարձուն, Թիֆլիսի նահանգի փոխգործակալ զաւրցիներէ վերատեսուչը, քաղաքապետը և այլն: Նոր դպրոցով Թիֆլիսն ունենում է քաղաքային տարրական 16-րդ դպրոցը:

Նոյեմբերի 8-ին Թիֆլիսի ազայայ առաջին դիմապիտին շէնքում բացուեցին հանրակրթական դասընթացները:

Կարսի երկամբողջին նոյեմբերի 14-ին անցնում է անդրկովկասեան երկամբողջ վարչութեան ձեռքը:

Բազուի և Կրասնովոդսկի միջև հետազոտութիւնը (կարէլ) նոյեմբերի 4-ից փչացած է. այդ պատճառով Ընդերկովկասեան երկրին ուղարկուող և այնտեղից եկող հոգաբարձուն անցնում են Օրենբուրգի վրայով, որի շնորհիւ և ուշանում են:

Երկրագործութեան և պետական կառավարիչ միւնիստրի Կովկասի լիազօրը և ուստաց ազգագործութեան Կովկասի միւնիստր խնդրամատոյց են եղել պարագադրի հսկողութիւն նշանակելու Կովկաս բերուող շերտմի սերմի ներմուծման, առևտրի և արդիւնաբերման վրայ կամ ներմուծուող սերմը մաքսի ենթարկելու: Միմիստրութեան գիտնական մասնագործը, նախ քան հարկ եղած միջոցներ մշակուող, անհրաժեշտ է համարել տեղական շերտմապանների կարծիքն իմանալու, որի համար և միմիստրութիւնը խնդրել է Կովկասի կառավարչապետի աշակցութիւնը:

Երկրագործի երկկայան Թիֆլիսի 3-րդ գիմնազիոնի 8-րդ դասուսան շրջաւոր աշակերտներէն օգտին օգնելային ներկայացուել նիւթական կողմից աշող էր. ծախքը հանած, զուտ արդիւնքը մօտ 1200 բուրլուց սուլի են հաշուում:

Իւր լիակատար պատրաստականութիւնը յայտնեց ինձ օգնելու. ապա կանչեց քահանային, և մինքն ձեռք բերեց, որ պատկառութիւնը տեղի կունենայ նաւի վրայ, եթէ քահանայը չզիջանի: Պատրաստուել, միասին գնանք ֆրանսիական նաւը: Վաղը, Ինքնեղբայր, լաւ գողգողի պիտի լինէ և այս նշանաւոր քայլի համար. վաղը, ինքը գիտե՞՞ք ժող մօր մահուն օրն է, որն այնպէս ուրախանում էր միշտ՝ տեսնելով մեր սէրը: Հը, համաձայն ես:

Ինքնեղբայր իւր համաձայնութիւնը տուեց. Բայց նա մեծ երկիւղ ու կասկած ունէր, որպիսիք էրիք Լուսինը պէտք է ցրէր նախ քան՝ որ նա կառէր՝ «Ելո», և ապա նա կարող էր հեռանալ, որպէսզի խորհրդակցէր իւր հովանաւոր ծան Բարտի հետ բոլոր այն մանրամասնութիւններին մասին, որոնք վերաբերում էին վաղն անելիք քայլին:

Վեջ միւս անգամ
Խաչատուր քահ. Փանեան

ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀՆԱՆԻՔ

Կոմսուհին որբերի սպաստանարանն այցելելու միջանցքում անաս հետեւեալ տխուրները. — Նոր տղայ միմանց ձեռք

Եյր երեկոյան պէտք է ներկայացնէին «Մարտիկ» օպերը, բայց ներկայացրին ուստաց «Ելիսան Իգոր» օպերը: Եյր երեկոյան բանկէ թատրոնում օպերաների խումբը կրկին Զուպլի «Մուկ» օպերանը. բառական իմաստով կար. տ. Կոմսուհին ներկայացնում էր «Մուկ»-ը, այսինքն կենդանի պատկերը թէ իւր երգով և թէ իւր կողմնաւորով: Զուպլին թեթեւ մուկիկ քերթող է և յայտնի է:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ՂՈՋՂԱՅԻՆ (Երեսնամեակի գաւառ). — Գիւղի արեւմտեան կողմից խոր ձորի միջով ընթացող Կարսաւայ գետի եզերքին, գիւղից կէս վերստ հեռու ալեքսանդրապոլսից ելք. Խան-Ընդերկաններն այս տարի չլինել են եւրոպական խոր պետեմով մի ջրաղաց. ջրաղացն ունի երեք անիւ, որոնցից երկուսը բերում են Ռուսիայից և մէկը Գարիկից, և իւրաքանչիւրը մի օրու-գիշերուով տալում է 200—220 պուդ մաքուր ալիւր: Զրաղացը նստի է մօտ 15,000 ռ. երկաթուղու երկանի գիծն անցկացնելուց յետոյ, ջրաղացը կարող է բաւական քանակութեամբ ալիւր արտահանել: Գիւղացիները բաւական զո՞հ են ջրաղացում մտնում նոր կարգից. ջրաղացի յատակը ծածկուած է մաքուր և հարթ սալաքարերով, որ թափուած հատիկները չվնասան և չկոխեն. հերթաւորները ծրարայայ չի պահանջում, ինչպէս և ուրիշ մանր-մունր ծախքեր, որոնք սովորական են ջրաղացներում. ցորենն ընդունում է կշռով և նոյնպէս յանձնում է ստացուած ալիւրը. խրատութիւն չկայ. հայ, թուրք, հարուստ, աղքատ հերթով արում և հերթով էլ հեռանում են: Խօսք չկայ, որ գիւղացու անասական կիսանքում այսպիսի նորաժողովներն անհրաժեշտ անհրաժեշտ խրատութիւնն անհրաժեշտ է:

ՆԱՄԱՆ ԵՄ ԴՆՆԱԿԱՆ ՓԵՆԸ

Մրանից մի քանի տարի առաջ Գարսի կառավարի Միւնիստր (Հին Գարսի) Կառավարի և պատմական Մարտուսանի աստեմանում) գիւղացիներին բնակիչ մի հայ, Ստեփան Թարգմազեան անունով, որը մի քանի տարիներէ ի վեր բնակութիւն էր հաստատուել Սուլուզ գաւառի (Ուրմու լճի հարաւ-արեւելեան կողմը) նաղաղէ գիւղում, ինչ ինչ նպատակներով (ոմանց ասելով՝ իւր պարտքերը վճարելու համար) գնում է Թարգմազեան ներկայանալով ժամանակակից առաջնորդ Սուլուզ արեւելակողմու Գարսի:

Քից խլում էին մի քրքրուած դրոյի, որի միջոցին բաւական եռանդով գործէին գնում իրենց բունցիները:

— Եյր ինչ էք անում, տղերք, կոխ էք սարքել, — կանչեց վախճում արիւնդը: — Դրա համար դուք չաքաբաց չէք ստանալ և անկանը չաղած կըմար:

— Սա իմ ձեռքից Ռոբիդուս խից, — սկսեց բացատրել մէկը:

— Սուտ է, ես չեմ, նա է... — պատասխանում է երկրորդը:

— Դու ես սուտ ասում, — կանչեց երկրորդը, — դու էիր իմ ձեռքից խլողը:

Վերականգնելու յայտնեց արիւնդը, որ չնայած խիտ հակողութեան, նմանօրինակ տեսարաններ բաւական յաճախ են պատահում, որովհետեւ սղային ուղում են կարող, բայց ապաստանարանում գիրք չկայ:

Կոմսուհին արտում ասեւ թէ մի տեսակ կայծ ընկաւ: Սակայն, որովհետեւ մտածողութիւնը նրան յոգնեցնում էր, նա աշխատեց մոռանալ այս գէպը: Բայց և այնպէս խորհրդակցելու ընդունաբանում, ուր որ հարկադրուած պէտք է խօսէին բարեպաշտական և աստիքի գործերի մասին, նա պտուսկը թէ ապաստանարանում պտուսկած զէպը և թէ վերականգնելու բացատրութիւնը:

Գնանք, խնդրում է ապա մի վկայական, որով իւրաւունք ունենայ հանգանակութեան գիւղի հայ հասարակութեան մէջ, Սուլուզի հողադէլ գիւղում մի քանի հիմնադր համար: Երկար տատանումներից յետոյ՝ արքային Գարգեանը Սուլուզի Թարգմազեանի ապիւս է մի վկայական, որով վերջինս իւրաւունք է ունենում զարքայ խանութ համար հանգանակութեան գիւղի Միւնիստրի և Սուլուզի գաւառներում. բայց Սուլուզի Թարգմազեան վկայականն ստանալուն պէս պատրաստուած է և միւս հողին և եթէ ուղիորդում է Թիֆլիս՝ հանգանակութիւնը Կովկասում սկսելու: Մանր նուէրներ ստանալուց յետոյ՝ վերջի վերջոյ աջողում է գրաւել մի բարեկործ, որ է ապաստանի պ. Խորով Երգումանեան, որը Սուլուզի Թարգմազեանի ապիւս է մի խոշոր գումար նաղաղում հիմնելու միւլաբոց՝ իւր հաշուին հողադէլ ամին ինչ՝ գաղացի շինութիւնը, ուսուցչի ուսմանը, գաւառի անասնաբերականը, աշակերտների ուսուցմանը, և այլն: Թարգմազեանը, ծանաբանուած այդ փողոցով, գալիս է Ելմուտին և, ներկայանալով Վհախաւին, կարգում է էլի 100 ռ. (իւր ասելով իւր թէ «չայ») փող: Ելմուտեան գիտաւ թաւրիկ, այնտեղ գնում է մի բանի թումանի դատական աստիքները և վարձած ուսուցչի հետ գալիս է Նաղաղէ, ուր և բացում է դպրոցը: Բայց ասուցչի 50 թուման բոճիկից (ուսուցչին Ուրմուտ միւլ յայտնեց, որ իւր բոճիկը 19 թուման պակաս է ուսուցչի), հողում է դպրոցի ցարը (մօտ 6 թուման), շինում է 7 հատ փոքրիկ տնիւններ նստարաններ, որոնց վրայ հաղի է ծախուած 4 թուման, իսկ մօտ 15 թուման էլ Թարգմազեան վճարած է ինքնուրաքական առաքելների, այդպիսով նա ծախում է ընդամենը 75 թուման (150 ռ.), իսկ մնացածը, ըստ ոմանց՝ 425 թուման և ըստ ոմանց՝ 275 թ., պահում է: Թէ այժմ որքան է մնում, հաստատ յայտնի չէ, որովհետեւ չգիտենք թէ պ. Խորով Երգումանեան որքան է նուիրել դպրոցին: Թարգմազեանի միջոցով: Եյր իմանալու համար լաւ կըլինէր, որ պ. Երգումանեանը շնորհ անէր յայտնի փողի քանակութիւնը. իսկ մինքն չինք կարծում, որ քիչ լինի: Եյր մնացած փողերով, այս կրթութեան ծաւառակներում, երբ մի քանի անգամ թանդ արժի փողով համար, կարելի է և անհրաժեշտ է — որպէս ժամանակաւոր դարման — պահել մի քանի ժող հանայ Սուլուզում և նրա շրջակայքում, գոնէ այնքան ժամանակ՝ մինչև գիւղաւանիւ գործը կըլայնողով:

Եյմ, Թարգմազեան հայոց առաջնորդ:

Խորհրդականը լսելով նրա պատմութիւնը խիտալուզուեցաւ և, որպէս վճարողական՝ մարի, յայտնեց, թէ որբերին պէտք է գիրք ուղարկել: Նա մինչև անգամ չիւնց, որ պահապանում թէ արկուտ մեծ քանակութեամբ հին գրքեր կան ձգուած. նա մի ժամանակ տղա գրքերը գնել էր իւր որդոյ համար, բայց... այժմ իրեն համար շատ դժուար է այդ հնուանները բերել:

Երեկոյան խորհրդականը գնացել էր ամն չի տունը. վերջինս իւր ամբողջ կեանքն անց էր կացրել մանր-մունր ծառայութիւններ մատուցանելով մարդկութեան այն մասին, որը գտնուած է պիտական ծառայութեան VII և III դասակարգութեան միջև: Խորհրդականը, ցանկանալով նրան առիթ տալ իւր ծառայականութիւնն արտայայտելու, պատմեց ինչ որ կոմսուհին ասել էր իսկ իւր ապաստանարանում, իւր կողմից աւելացնելով, որ հարկաւոր է որբերի համար գրքեր գտնելու հոգս քաշել:

— Դրանք էլ հեշտ բնի, — բացականչեց չիւր: — Առաւօտեան ես կըմանիմ «Գուրկեր» խմբագրատունը և կըլինէր իմ յայտարարութիւն տպագրելու:

Միւս օրը չիւր շտապով փողոց գնաց «Գուրկեր»-ի խմբագրատունը, աղաչելով

լսելին մնում է, առանց մի քանի անգամ ուշացնելու, քննել այս գործը և մնացած փողը գործարկել վերոյիշեալ նպատակի համար, Սուլուզ ուղարկելով — գոնէ ժամանակաւորապէս — Թարգմազեանը-Վհախ, կամ Թարգմազեանը-Գարգեանը քահանային՝ կատարելու իրենց ջրիստեմական և բարոյական պարտականութիւնը:

Սա է գլխաւոր և էական ժամանակաւոր գործարկը փրկելու թրքաբոս հայերին, մինչև նրանց մի անգ հաւաքելի առնելիք գիւղում:

Թ. Զոհրաբեան

Բ Ա Ր Ի Խ Ո Ր Հ Ո Ւ Ր Դ

Մէկը (կարծում եմ մինչայն է, թէ մի), պատմելով ինձ իւր փառքը ներկան, խորհուրդ էր հարցնում իւր ապագայի համար. ի միջի այլոց, նա շնորհակալութեամբ յիշում էր այն անձներին, որոնք իրեն բարի խորհուրդներ էին տուել, բայց առաջ, ինքը չէր լսել և այժմ խիտալուզում էր: 2-րդ ուղում խօսել, թէ ինչի մասին էր նա հարցնում. այդ կարեւոր չէ. այլ ասելու եմ խօսել այն մասին, թէ կարող են արդեօք մեծ նշանակութիւն ստանալ Երաբի խորհուրդները: և եթէ չեն կարող, ինչու համար չեն կարող:

Իսկապէս եթէ մէկը նոր է մանուկ կեանքի հոսանքը, միթէ կարելի է ներքին խորհուրդներ տալ: Ո՞վ կարող է գուշակել, թէ նրա առջև ինչ պիտի գայ, և, վերջապէս, կըկատարի նա ձեռք խորհուրդները: Ես չուզեցի ինձ դիմողի գլուխը ցաւացնել և ծածկած խորհուրդներ տալ, այլ ձեռք բռնելով և հաւանքներով նրան գրքերի պահարանին, ասացի. «այստեղ կըգտնէք անկեղծ բարեկամներ և բարի խորհուրդներ, տես այս է իմ միակ Երաբի խորհուրդը»: Նա սկսեց չհասկացաւ իմ միտքը, բայց յետոյ բացատրեց, որ իմ բարի խորհուրդը կայանում է միայն մի բանում, այն է՝ զարգացնել ուղեղը, սերտը և կամքը: Եյրպիտի դէպքում ոչ ոք ուրիշ չի գիտի. իւր ամենալաւ խորհուրդները կըլինին իւր ուղեղը, իւր սիրտը, իւր կամքը:

ձեռք բռնել, միայն ինքնազարգացողութեամբ (որը չպէտք է չիփոխել լուսաւորութեան հետ, որ կարող է մասնաւորապէս տալ, բայց միմայն ժամանակ առանց զարգացողութեան) կարելի է ապահովագրել մարդու գիտար գէպը, քերում ելք գտնելու համար, նրանք, որոնք բարի խորհուրդներ են փնտրում, միմայն է թէ պահանջում են, որ ու-

րեւելին իրենց տեղ մտածեն: Եթէ ուրիշ մտածածը հեշտ խորհուրդ էր, այն ժամանակ երկիրը փառքը զրախտ կըլինէր դարձած: Երաբաւարական մեծ սկզբունքն ուստ մօտ 1900 տարի է, որ հնչում է մեր ականջին, և տակայն մինչև օրս մենք դեռ չարեւակում ենք գրկել, կոտորակել, հալածել, սպանել մեր երգիւրը...

Վերջինիք տեղի թեթիւ օրինակներ: Մամուլը հաղարատ անգամ մատնանի է արել գանգաւն օգտուէտ հիմնադրութիւններ, որոնք անհրաժեշտ են մեր կուստուրական առաջադիմութեան համար: Վերջինիք հէնց թատրոնի հարցը: Միւլ մօտ կան շատ գրամատրիք, որոնք մի մի աննշան փրկաբ տալով կարող էին թէ Թիֆլիսում և թէ Բաղուտ հրաշալի թատրոններ կառուցանել էլ չենք ասում, որ կան այնպիսիներ որոնք մենակ կարող էին այդ անիւնի, ի հարկէ, չափազանց կըլինէր. չէ որ հերոսների գայն անցել է...

Դրանք էլ բարի խորհուրդներ են, չէ: Մեր մամուլի կեանքում պատահել են դէպքեր, որ այս կամ այն լրագրի հրատարակիչը մի 1000 ռ. շնչին գումարի ներդրել է քաշում: Ո՞վ է արդիւս ներքին օգնողը: Միւլ չիւր օգնելով այդպիսի գործերին՝ չէ որ անհատը կըզգայ արաք մի այնպիսի ուրախութիւն, որ հետ չի կարելի, մինչև անգամ, համեմատել մեծամեծ նիւթական օգտուէտների առաջացած ուրախութիւնը: Նա կըզգայ այն ուրախութիւնը, որ մարդ զգում է իւր քաղաքացիական պարտքը կատարած ժամանակ: Բայց ինչու չեն լսում այդպիսի խորհուրդները: Զատ պարզ է. — որովհետեւ այդ ուրիշ մտածողութեան արդիւնքն է: Եյր բան է, եթէ գրամատրիք ինքը իւր խելքի սլոժով գայ այն երկրակցութեան, թէ նիւթապէս ապահովութիւն, իւր ձգտումը պիտի լինի հողու միւլթարութիւն և սրտի ուրախութիւն փնտրել, որոնք արում են միայն հասարակական դործերին նպատակելու: Բայց որովհետեւ ընդհանուր մտածող հորիզոնը հեռու այդ բանից, հետեւաբար բարի խորհուրդ տալ այն մարդուն, որն այդ ընդունելու համար որոշ զարգացողութիւնը չունի, կընշանակի գայլի գլխին առետարան կարգալ:

Երտաքներ չտալ է խառում մարդու: Դրանիւ այժմով տոխացի հայը հեռուում է եւրոպական կեանքին, հաղիւում է այնտեղի գլխաւոր, ընդօրինակում է այնտեղի արտաքին ձեւերը, տունը ստորում է այնտեղի ճաշակով, և այդպիսի մի հայի պատահելիս կարծում էր, թէ ձեռք առաջ տեսնում էր կուստուրական մի կարգալ:

Ես առի նրա ձեռքից գրքերը և տոխ խորագրատունը ծոռաւոր տղին:

— Խորհրդիւ առե՛ք ձեռք աղաւանդներ — հարցրել եմ:

— Ինչ հարկաւոր է, — վրայ բերել անմանթը չիփոխում:

— Գէտք է աղապրել, մի ինչ գիրք տուի է:

— Է՛, հարկ չկայ, ես տղաւոր միւլ եմ, գլխաւորի գործարանի բանում եմ... 2-է, պէտք չէ...

Նա այս խօսքերին առելով հեռու, նա իւր նիւթա աղէկայ հետ:

Եյս ժամանակ մօտ կանգնած էր մի ուսումնական բնագիտութեան պրոֆեսոր և, երկի, սրա շնորհիւ, իմ միւլ ընկաւ... նոր կազմակերպած հեռագրական գործը: — Գլխաւոր կայարանը որ բերի ապաստանարանն էր, միւլ կայարանը — գլխաւոր գործարանի բանաւորը երբ առաջինը նշան տուին, երկրորդը պատասխանեց: Երբ մէկն ուղեց, միւլ բերեց:

Իսկ մենք... մենք միայն... հեռագրական սխեմայի գեր կատարիչներ: Թարգմ. Գր. Բեյկիկեան

որ թշնամու հեծեալ պահակները յա-
ւաջանում են ամբողջ երկրի միջոց,
Գուրգոնի խճուղուց ոկսած մինչև Ու-

Дов. цензурою, Тифлисъ, Нояб. 9-го дня, 1899 г. *Տպարան Ե. Մկրտչ-Ջաճարճիանյութ* А. О. Медикъ Шахназарянца, Воронц. Набережн. церковный домъ